

végeztük. A kiásott árokszakaszban egy késő bronzkori gödör jelentkezett 115 cm mélységben. Paticsomladékos betöltési rétege révén mutatkozott meg az egyébként teljesen egynemű, fekete öntéstalajban. Valószínű, hogy a régészeti jelenségek jóval mélyebben, a metszetekben mutatkozó vastag, fekete öntéstalaj alatt helyezkednek el. Ennek tulajdonítható, hogy a friss szántás ellenére semmilyen felszíni nyomot nem fedeztünk fel a környéken. A gödörben talált néhány népvándorlás kori töredék alapján feltételezhető, hogy több korszakú lelőhelyről van szó.

A vezeték árkanak falában újkori épületmaradvány(ok) metaszétét is dokumentálhattuk. Az omladék sárga, nagy méretű homokkövekkel kezdődött, melyek felett kisebb, fehér, meszes kövekből álló törmelékeny réteg, a felett pedig vörös, paticsos omladék réteg helyezkedett el. Az előkerült téglá- és üvegtörmelék, valamint edénycserepek újkoriak voltak. Az I. katonai felmérés Homrogdot ábrázoló térképszelvényén a kupai elágazásnál láthatunk két É–D irányú, az egykori út két oldalán, egymással párhuzamosan álló épületet. Elképzelhető, hogy ezek egyikének maradványairól van szó.

CSENGERI PIROSKA

127. Hont belterület (Nógrád megye) Pa, U, B ?, Á, Ú, I

2011 májusa és júliusa folyamán csatornázási munkák megfigyelését végeztük, ami több lelőhelyet érintett.

Felvégi kápolna (Dózsa György utca, KÖH 78671): Az Ipoly utca és Dózsa György utca kereszteződésének É-i oldalán egy Szűz Mária-szobor található, amely a helyi hagyomány szerint egy régi kápolna helyére épült. A helyi hagyományt alátámasztja a szűkebb terület elnevezése is – Felvégi kápolna. Az elnevezés alapján feltételezte Nováki Gyula, hogy a kora Árpád-kori vár egyik temploma lehetett ezen a területen. Az 1972-ben végzett ásások azonban nem mutatták ki semmiféle épület nyomát. Most a két utca burkolata és a Szűz Mária-szobortól Ny-ra fekvő telek csatornabekötésének helyén, az útburkolat alól emberi csontok kerültek elő, kisebb mennyiségben a telken lévő bekötés területén is. Azonban ezek mind bolygatott helyzetű, bármiféle keltező leletet nélkülöző maradványok voltak. A helyi lakosok elmondása szerint a Szűz Mária-szobor környékén a második világháborúban szovjet katonákat temettek el, akiket később exhumáltak. Azonban az előkerült váztöredékek kizárólag az útburkolat és a telek területéről származnak, így kizárhatjuk, hogy esetleg a földben maradt második világháborús maradványok lennének.

Iskola (Pázmány utca; KÖH 40824): A lelőhely sokáig tévesen Iskola néven szerepelt a szakirodalomban. Az 1950-es években általános iskolások pattintott kőeszközöket gyűjtöttek az iskola kertjéből. Az ásás ideje alatt megtudtuk, hogy ebben az időszakban a római katolikus templomtól Ny-ra, a Rákóczi és Dankó utcák sarkán lévő plébánia kertjét hívták iskolakertnek, mely nem azonos az 1990-es években az Ipoly és Dózsa György utcák sarkán (Felvégi kápolna) álló iskolának használt

házzal²⁸ és nem is az utóbbi években iskolaként funkcionáló, az Ipoly és Pázmány utcák sarkán található épülettel. Mindezek ellenére a Pázmány utcában 2011. május 2. és május 11. között nyitott árkaikban is találtunk felső paleolitikus megtelepedést bizonyító pattintott kőeszköztöredékeket és eszközkészítés során keletkezett gyártási hulladékot részben *in situ*, részben az 1990-es évek közepén folytatott közművesítés által bolygatva, a jelenlegi felszíntől mérve 70 cm mélységben. Összesen 3, egyenként 1×10 m-es kutatóárkot nyitottunk az utca vonalával párhuzamosan az Ipoly két alacsony fekvő teraszán. Az utca K-i oldalán nyitott 1. árkaikban 3 db ugyanazon magkőről leválasztott és egymással összeilleszthető kovaszilánkot és pengét, jó minőségű hidrokvarcitpengét és egy kvarcitkavics ütőkövet találtunk. Az utca Ny-i oldalán a felső teraszperem lejtőjén nyitott 2. árkaik területe közműárokkal bolygatott volt, másodlagos helyzetben egy hidrokvarcitpenge proximális töredéke és egy kvarcitkavics ütőkő került elő innen. Az 1. ároktól közvetlenül D-re nyitottuk meg a 3. árkot, melyben az alsó terasz peremét sikerült rögzítenünk. Leletanyag innen már nem került elő. Feltételezhetően egy felső paleolitikus (Gravetti kultúra?) műhelytelep peremét lokalizáltuk a Pázmány utcában.

Ispánsági vár (Szög, Hunyadi utca; KÖH 78679): A jelenleg Sziget néven ismert falurészben a csatornaépítéshez kapcsolódóan 2011. május 2. és július 31. között több szakaszban megelőző feltárást végeztünk. A területre először Patay Pál lokalizálta a honti ispánsági várat, majd 1972-ben Nováki Gyula és Miklós Zsuzsa meg is találták a vár sáncrészeit és a váron belüli néhány objektumot.²⁹

A vár feltételezett területén összesen 5 szelvényt nyitottunk. Ezek közül egyetlen egy volt pozitív, a többi területen csak azt tudtuk megállapítani, hogy a vár belsejében a kultúrretegek teljesen elpusztultak egyrészt az erózió, másrészt a homokbányászat, közművesítések és újkori építkezések következtében. A magasabban megmaradó részekben több újkori objektumot figyeltünk meg, ezek a 19–20. századra keltezhetőek. A betöltésükből az újkori hulladék mellől számottevő mennyiségű kora Árpád-kori kerámia is előkerült, ami az itt egykoron létezett, elpusztult középkori jelenségekre utal.

Az ispánsági vár feltehetően utolsó maradványát ott találtuk meg, ahol a Hunyadi utca átvágja az egykori Ny-i sánc vonalát. A mélyen bevágódó utca D-i oldalában a kazettás szerkezetű, rendkívül keskeny sánc viszonylag jó megtartású alsó két gerendatorát figyelhetjük meg. Az erődítésről a korábbi kutatások alapján már ismert volt, hogy nincs analógiája a korabelinek tekinthető ispánsági várak között. A jelen kutatások ezt csak megerősítették, néhány apróbb vonással kiegészítve az 1970-es évek megfigyeléseit. Megállapíthatjuk, hogy a sánc kétféle méretű, de egy sorban elhelyezkedő kazettákból épült; ezek felváltva helyezkedtek el. A sáncból vett faminták dendrokronoló-

28 T. Dobosi Viola – Simán Katalin: Upper palaeolithic in the region of Hont village. In: Mester Zs. – Ringer Á. (eds.): *À la recherche de l'homme préhistorique*. ERAUL 95. (2000) 321-337.

29 Nováki Gyula – Sándorfi György – Miklós Zsuzsa: A Börzsöny hegység őskori és középkori várai. Budapest, 1979, 29-40.

giai vizsgálatát Grynaeus András végezte el, de jelenleg pontos keltezés még nem áll rendelkezésre.

A sánc közvetlen közelében a kultúrreteg lepusztult, így a keltező leletek csak a sánc pusztulási rétegéből kerültek elő. Maga a sánc kerámialeleteket nem tartalmazott. A pusztulási omladék ugyanolyan jellegű edénytöredékeket tartalmazott, mint amilyenek másodlagos helyzetből kerültek elő a vár É-i részén, ill. a korábbi kutatások során. Mindezek alapján a sánc már a 11–12. század folyamán elpusztulhatott.

Az ispánsági vár sánca alatt, már bolygatatlanak tűnő löszös betöltésben egy összetört újkőkori edény került elő.

Templomdomb (KÖH 40996): 2011 tavaszán hitelesítést végeztünk egy 1955-ben, Gábori Miklós által megásott felső paleolit lelőhelyen, amelyet epipaleolitikus határozott meg. Az ásatási dokumentáció nem maradt meg, ismereteink az 1956-os publikációból szereztük.³⁰ Az akkori leletanyag a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum gyűjteményébe került.

A lelőhely a 2-es út teraszából a település fölé kiugró felszíngszerű lapos dombtetőn található, a római katolikus templomtól DK-re, a temető DK-i sarkánál. A domb K-i oldalában húzódó mélyutat, ahonnan az első leletek előkerültek, már évtizedek óta nem használják, benötte a gaz és az akác. Gábori Miklós szelvényeinek pontos helyét nem tudtuk beazonosítani. A cikéhez mellékelte fotó alapján 3–4 m-re húzódott szelvényeinek É-i szélé a temető drótkerítésétől. 2011. május 12–19. között, feltételezett helyüktől ÉÉNy-i irányban kb. 2 m-re a kerítéstől jelöltük ki a 2 egyenként 1×3 m-es árkunkat. Az 1. árok É–D irányú, míg a tőle néhány m-re Ny-ra húzott árkunk K–Ny tájolású volt. Mindkét szelvényünkben ugyanaz a rétegsor mutatkozott, ami némileg eltért a Gábori által leírt rétegsortól.

0–10 cm: recens szürke talaj kövekkel

10–25 cm recens sárga agyag kötőmelékkel

25–50 cm: őskori humusz

50–70 cm: sárga homok vörös vaskiválásokkal

70–140 cm: vörös homok még több vaskiválással.

Őskori (bronzkori?) kerámiatöredékek az őskori humusz és a sárga homok határáról kerültek elő. A felső paleolit műhelytelep gyártási hulladékait a vöröses homokban 90–105 cm mélységben találtuk meg. A pattintott kövek vízszintes helyzetben feküdtek. Nyersanyaguk radiolarit, szarukő és helyi kovaféle. Valószínűleg a Gábori által feltárt telep ÉNy-i szélét vagy egy másik települési folt DK-i peremét találtuk meg. Mivel az általunk feltárt leletanyag tipológiailag kevés és jellegtelen, elégtelen a kulturális besorolás alátámasztásához, vagy cáfolásához. Emiatt természettudományos vizsgálatokhoz is tettünk el mintákat.

Talajtani elemzésre, malakológiai és OSL vizsgálatokra több mintát tettünk el, mind a sárga, mind pedig a vörös, jégkor végi homokból.

Munkatársak: Vargha Mária, Nagy Szabolcs Balázs, Nádai Zsófia, Kovács Bianka, Szalai Emese, Herbst Anna, Király Attila régészhallgatók (ELTE BTK).

MORDOVIN MAXIM – ZANDLER KRISZTIÁN

128. Hont határa (Nógrád megye) Pa

Csitár (KÖH 80389): Az 1950-es évek óta ismert lelőhelyet, ahol a Gábori házaspár az 1960-as években hitelesítő ásatást folytatott, 2002 augusztusában azonosítottuk újra Markó Andrással és Péntek Attilával. Akkor kevés leletet tudtunk gyűjteni a növényzeti fedettség miatt. Egy kvarcporfir szilánkvakarót érdemes kiemelni közülük. 2011 májusában és júniusában Hont és Drégelypalánk községek szennyvízberuházásához kapcsolódóan több alkalommal végeztünk gyűjtést a korai felső paleolitikumi, Szeleta-kultúrához tartozó lelőhelyen, melyet a tavasz folyamán átboronáltak, így több leletet, köztük egy szépen megmunkált, ivelt élű kaparót, egy nummuliteszes kovakavicsból készült bifaciális eszközt és néhány szépen kidolgozott vakarót találtunk. Maga a lelőhely Hont és Drégelypalánk között, a két település közti K–Ny-i irányú, 2-es sz. műút D-i oldalán, az É–D-i irányú Csitári-patak völgyének K-i oldalán húzódó dombor É-ről számított második tagján, a Szondi alagút fölött található.

Ipoly-völgy I. (KÖH 40808): T. Dobosi Viola és Simán Katalin 1995-ben találta meg a lelőhelyet, mely a Pest megyéhez tartozó Bernecebaráti és a Nógrád megyéhez tartozó Parassapuszta között, Nógrád megye területén található. Megközelíthető az országhatár mentén húzódó 2-es sz. főútról egy ÉÉNy–DDK-i irányú földúton, mely a hegygerince vezet fel. A gerincet Ny-ról a Szuha-patak völgye határolja. A felső őskőkori, gravetti kultúrába sorolható leletek már az erdősávból kiérve, a földút enyhe kanyarulatától gyűjthetőek 200–300 m hosszúságban. A földúttól Ny-ra lévő, elhanyagolt szántásban is akadtak leletek. A domb relatív magassága a völgytalphoz képest 40 m.

2011 májusában és júniusában Hont és Drégelypalánk községek szennyvízberuházásához kapcsolódóan több alkalommal végeztünk gyűjtést a lelőhelyen, mely már évek óta nincs művelés alatt. A lelőhelyen keresztül húzódó vörös agyagos földútból még mindig mosódnak ki a gravetti kultúra pattintott kőeszközei és gyártási hulladékai. A viszonylag sok hidrokvarcit szilánk és penge mellett érdemes megemlíteni egy kárpáti radiolaritból készült hajógerinc vakarót.

Parassa III, Orgonás (KÖH 26746): Az 1950-es évek óta ismert lelőhely a parassapuszta határátkelőtől D-re, a 2-es sz. út D-i oldalán emelkedő Nagy-hegy ÉNy-i teraszán található, a Szurdok-völgy K-i oldalán. A 2-es sz. útról a kék kereszt jelű turistaúton megközelíthető. 2011 májusában és júniusában Hont és Drégelypalánk községek szennyvízberuházásához kapcsolódóan több alkalommal végeztünk gyűjtést a felső őskőkori, gravetti kultúrába sorolható lelőhelyen, mely már évek óta nincs művelés alatt. A lelőhelyen keresztül húzódó földútból még mindig mosódnak ki pattintott kőeszközök és gyártási hulladékok. A felhasznált nyersanyag főleg hidrokvarcit, de előfordul északi tűzkő és jáspis is. Érdemes megemlíteni egy szilánkot, melynek nyersanyaga a Bükk K-i oldaláról származó üveges kvarcporfir.

Munkatárs: Király Attila.

ZANDLER KRISZTIÁN

³⁰ Gábori Miklós: Az epipaleolitikum lelőhelye Honton. ArchÉrt. 83. (1956) p. 125–138.